



projectbeschrijving voor de leerkracht

PROJECT VOEL DE STAD

Leerlijn Interdisciplinair | Thema Onze Stad | Groep 7 en 8 | maart 2018

Klaar voor de start?

- ✓ Gebruik de digitale versie van dit project.
- ✓ Download dit document op je computer voor het beste gebruik.
- ✓ We gaan ervan uit dat je kennis hebt van de [opzet van COH](#).
- ✓ Vraag bij de voorbereiding zo nodig hulp aan je interne cultuurcoördinator of je cultuurcoach (laat je informeren over de scholingsmogelijkheden).
- ✓ Bereid het project bij voorkeur samen met je collega's voor (vergeet de vakleerkrachten niet).
- ✓ Een bezoek aan een voorstelling, tentoonstelling of vaste collectie in een Haagse culturele instelling is van grote meerwaarde. Zie [CultuurSchakel](#) voor het actuele aanbod.
- ✓ Nodig als dat lukt een kunstenaar uit die betrokken wordt bij de uitvoering van het project. Zie [CultuurSchakel](#).
- ✓ Bedenk van tevoren bij welke onderdelen je ouders kunt inschakelen.
- ✓ Je mag het project 'op maat maken', mits je de fasen van het creatieve proces blijft doorlopen.
- ✓ Trek voor het hele project zes tot acht lesmomenten van 45 minuten uit.
- ✓ Kijk ook even op de [Facebookpagina](#) van Cultuuronderwijs op zijn Haags voor meer informatie en het gebruikersplatform.

Inhoudsopgave

1. Informatie.....	1
2. Introductie.....	3
3. Oriëntatie.....	4
4. Opdracht: Verboden toegang?.....	6
5. Opdracht: Kleurgevoel.....	9
6. Opdracht: Geluidsgolventramdans.....	12

1. Informatie

Lees ter voorbereiding van de COH-lessen onderstaande informatie over de invulling en het doel van het project en manieren om het project te promoten. Ook zijn hieronder de algemene benodigdheden en de begrippenlijst opgenomen.



Wat doen de leerlingen in dit project?

Met het project *ONZE STAD* gaan de leerlingen hun omgeving exploreren en worden zich bewust dat je de omgeving kunt ervaren vanuit verschillende perspectieven. Het project start voor alle leerjaren met het verzamelen van stadse materialen. Deze materialen worden op verschillende manieren ingezet in het project. In het project *Voel de stad* ligt de focus op voelen en gevoelservaringen zoals omgaan met verleiding. De stad wordt tot leven gebracht met behulp van onderzoek naar kleur, textuur en geluidstrillingen. Er worden voelwerkstukken gemaakt en geluid en beweging worden omgezet in theater, dans en muziek.

Waarom dit project?

De stad waarin de leerlingen van Haagse scholen wonen is een bron van verrassende geluiden, smaken, kunst en bewegingen. Door deze bekende omgeving en alles wat daar in te vinden is als uitgangspunt te gebruiken voor spelen en maken, wordt de intrinsieke motivatie en ontwikkeling van creativiteit gestimuleerd.

De stad waarin de leerlingen leven is een belangrijk onderdeel van hun belevingswereld. Naast het feit dat een stad veel en druk kan zijn waar je soms goed moet opletten is er ook veel te zien en te horen dat kan inspireren en zo kinderen leert op een andere manier naar hun omgeving te kijken.

Doelen

In dit project worden bij de Introductie, de Oriëntatie en de Opdrachten steeds twee kennisdoelen en twee vaardigheidsdoelen benoemd. De volgende houdingsdoelen gelden voor het project in het algemeen:

- stelt zich met alle zintuigen open voor beeldende vormgeving en beeldende kunst binnen een thema of onderwerp dat aansluit bij zijn belevingswereld in binnen- en buitenschoolse activiteiten;
- kan zich bij het experimenteren laten leiden door een manipulerende en onderzoekende houding;
- leert dat zijn eigen werkelijkheid niet altijd hetzelfde is als wat andere mensen zien of vinden;
- is trots op zijn resultaten, zowel oriënterend en onderzoekend als uitvoerend;
- heeft een betrokken, nieuwsgierige en onderzoekende houding;
- kijkt met aandacht naar voorbeelden uit de beeldende kunst en werk van medeleerlingen;
- luistert met aandacht naar ideeën van medeleerlingen;
- neemt actief deel aan de diverse gesprekken gedurende het project;
- doet onderzoek naar het weerstaan of niet weerstaan van een verleiding;
- ervaart wat een verbod met je doet.

Promotie

Het project gaat meer leven als er ook buiten de klas aandacht voor is. Denk na over manieren om het project te promoten.

- Stel ouders op de hoogte van het museumbezoek of de komst van de 🎨 kunstenaar in de klas.
- Maak foto's of filmpjes van de diverse presentatiemomenten en deel deze via de schoolwebsite, klassenapp of andere kanalen.

Algemene benodigdheden

Maak gedurende het hele project gebruik van de volgende ruimtes en materialen:

- klaslokaal of speellokaal
- muziekinstallatie
- digibord
- digitaal foto- en filmtoestel
- (kleuren)printer
- computer



Begrippenlijst Nederlandse taal

Vaktaal

de textuur
de installatie
de architect
de geluidsgolven
de scene
de installatie
figuratief
non-figuratief
abstract
de collage
het silhouet
het contour
de frottage
de rubbing
het afgietsel
de mal
de rap
de expositie
de voorstelling
de zandtekening
de compositie
het ontwerp
de schets

Algemene woorden

de verleiding
de uitstraling
de trilling
het reliëf
het organisch materiaal
de tastzin
virtual reality
het gevoel
de zandtekening
de mindmap
de uitnodiging
de sfeer
de ondergrond
de achtergrond
het bronnenonderzoek
de onderzoeker
het proefpersoon
de simulatie

Werkwoorden

observeren
rubben
verleiden
aanraken
voelen
tasten
ervaren
beleven
presenteren
inleven
voorbereiden
beschouwen

2. Introductie

Kennisdoelen

De leerling:

- kent het begrip Haagse bakkie;
- kent het begrip textuur.

Vaardigheidsdoelen

De leerling:

- onderzoekt verzamelde materialen met tast en benoemt verschillende structuren met bestaande -en fantasie benamingen.

Benodigheden

- doos of bak als 'Haags Bakkie'
- gevonden/verzamelde spullen uit de omgeving
- doosjes en potjes waar materialen in bewaard kunnen blijven
- postervellen
- stiften

Aan de slag in de klas

In dit project worden de zintuigen geprikkeld: de leerlingen ontdekken de kleuren, geluiden en texturen van de stad. Ze ontwikkelen hun blik, gevoel en reuk in relatie met de stadse omgeving. Samen met de leerlingen verzamelt u in een 'Haags bakkie' materialen uit de stad, die gedurende het project gebruikt kunnen worden bij verschillende opdrachten.



Het Haags bakkie verzamelen

Voer onderstaande opdrachten in volgorde uit:

1. Naar buiten

Laat het (zelfgemaakte) Haags bakkie zien aan de leerlingen. Dit kan een doos, kist, etc. zijn. Het bakkie is leeg. Ga het schoolplein op en de wijk in om materiaal uit de stadse omgeving te verzamelen. Denk aan natuur-, bouw- en restmaterialen. Neem ook afsluitbare potjes of bakjes mee om te vullen met bijvoorbeeld slootwater, een (water)plantje, bladeren, takjes, schelpen, steentjes, hout, pvc-pijpjes, ijzer, aluminium, plastic, isolatieschuim, etc.

Tijdens het project kan de bak verder aangevuld worden met materialen die leerlingen buiten vinden of van huis meenemen.

2. In de klas

Stal de verzamelde materialen uit en laat de leerlingen deze voelen, het liefst met hun ogen dicht. Welke textuur heeft het materiaal? Laat de leerling het proberen te benoemen. Vraag: "Hoe voelt dit aan?" Bijvoorbeeld: korrelig, ruw, zanderig, glad, zacht, wollig, prikkelig, etc. Maak een lijst met de gevonden benamingen. Het mogen ook fantasiewoorden of zelfs klanken zijn. Deze verzameling wordt weer gebruikt in de vervolgoopdrachten.

NB Het verzamelen van materialen voor het Haags bakkie is een introductieopdracht voor alle leerjaren. Daardoor kan de zoektocht naar materialen in de wijk ook met meerdere groepen uit verschillende bouwen uitgevoerd worden.

3. Oriëntatie

Kennisdoelen

De leerling:

- kent de verschillende toepassingen van het woord verleiding.

Vaardigheidsdoelen

De leerling:

- onderzoekt verzamelde materialen met tast en benoemt verschillende structuren met bestaande -en fantasie benamingen.

Benodigheden

- extra doos voor 'verboden aan te raken' materialen

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste oriëntatie-onderdelen: het filosofisch gesprek en het uitvoeren van de eerste opdracht.

Het filosofisch gesprek

Voer naar aanleiding van de introductie een filosofisch gesprek. Stel hierbij (een aantal van) onderstaande vragen:

Over verleiden

- Wanneer is iets verleidelijk?
- Hoe is het om te verleiden?
- Hoe is het om verleid te worden?
- Is iets wat (eigenlijk) niet mag/kan verleidelijker dan iets wat wel mag/kan?

Over gevoel en voelen / tasten



- Is er verschil tussen voelen en tasten? Is dat te dat vergelijken met horen/luisteren, zien/kijken?
- En betasten/aanraken? Aanvoelen/ergens een gevoel bij krijgen?
- Kun je iets voelen zonder het aan te raken?
Zet de volgende begrippen op volgorde kan wel - kan niet, om er daarna over in gesprek te gaan:
je kunt de stad: voelen-betasten-aanraken-aanvoelen
- Is de stad buiten hetzelfde als binnen?
- Kan de stad zelf iets voelen?

Ondersteunende vragen:

- Kun je dat uitleggen?
- Wat bedoel je met ...?
- Kun je een voorbeeld geven?
- Betekent wat je zegt ...?
- Wat is het verschil tussen ... en ...?
- Denkt iemand daar anders over?

Oriëntatieopdracht

Onderzoek met de leerlingen het omgaan met verleiding. Voer onderstaande opdrachten in volgorde uit:

1. Leg vooraf (een deel van) de gevonden materialen uit het Haags bakkie in een nieuwe doos. Maak de doos aantrekkelijk. Maak er bijvoorbeeld een gouden of fluwelen doos van. Vul deze met materiaal dat makkelijk aan de handen blijft kleven, zoals glitters. Zorg dat de doos afgesloten is met een deksel dat je er makkelijk af kunt halen, of maak er een gat ter grootte van een hand in.
2. Zet de doos op een tafel waar de leerlingen bij kunnen en plaats deze op een willekeurige plek in de klas, de gang, de centrale hal of de gemeenschappelijke ruimte. Plaats er een bord bij: "Verboden aan te raken! Verboden te voelen!" Trek een rood-wit lint om de tafel, of maak met tape op de vloer een kader rondom de tafel. Indien mogelijk kun je er een verborgen camera bijzetten, zodat de beelden terug te kijken zijn.
3. Betrapt!!! Een leerling heeft glitters aan zijn handen. Bespreek dit met de leerlingen.

Reflectievragen

- Wie durft toe te geven dat hij er toch stiekem aan heeft gezeten?
- Kan hij uitleggen waarom?
- Wie nog meer?
- Hoe voelt het om toe te geven aan de verleiding?
- Is nieuwsgierigheid positief of negatief?
- Waar ligt de grens?



4. Opdracht: Verboden toegang?

In deelopdracht 1 gaan de leerlingen ervaren wat een verbod met je doet. De leerlingen maken daarna 'rubbings' van oppervlaktes met verschillende texturen om daarmee een stad te bouwen die je kunt voelen.

Kennisdoelen

De leerling:

- kent de begrippen: textuur, frottage, rubbing, brass rubbing;
- weet waarom sommige kunstwerken niet aangeraakt mogen worden en andere juist wel.

Vaardigheidsdoelen

De leerling:

- experimenteert met rubbing/frottage door te wrijven over diverse texturen met vetkrijt;
- bouwt een voelconstructie van diverse materialen uit 'Haags Bakkie' waarmee de stad tastbaar wordt.
- maakt een aantal rubbings van een dierbare plek met diverse kleuren en maakt hier gemeenschappelijke klassen collage van met de titel 'Ons dierbare stadslandschap'

Benodigdheden

- lint of tape
- bord met de tekst "Verboden Toegang"
- eventueel een opnameapparaat
- spullen uit het Haags bakkie en organisch materiaal
- bevestigingsmaterialen zoals ijzerdraad, plakband, touw, etc.
- gekleurd of wit papier (tot maximaal A4)
- grote vellen papier om de collages op te maken
- oliekrijt

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoek, uitvoeren, presenteren en evalueren.

Onderzoek

Voer onderstaande opdrachten in volgorde uit:

1. Bekijk en bespreek met de leerlingen het boekje [Niet aanraken, s.v.p. van Tijn Snoodijk](#).

Bespreek:

- Is kunst om aan te raken of juist niet?
- En wanneer wel of niet?
- Wie bepaalt dat?

Tip: reserveer *Niet aanraken, s.v.p.* bij je bibliotheek via [leesplein.nl](#).

2. Zoek met de leerlingen een plek op het schoolplein die vanuit de klas te zien is. Zet hier een vierkante meter af met lint of tape op de grond.
Vraag een ouder of leerling om deze plek te bewaken tijdens een pauze. Als leerlingen de lijn naderen, vraagt de 'bewaker' vriendelijk of ze hier niet overheen willen lopen, want het is een kunstwerk. Vraag de ouder of het kind in zijn rol te blijven als bewaker van het kunstwerk. Op een bepaald moment gaat de 'bewaker' weg en plaatst er een bord bij met "Verboden Toegang!" erop.



Bekijk samen met de klas wat er gebeurt. Film het eventueel. Observatieopdrachten kunnen zijn:

- Beschrijf wat je ziet.
- Hoe gedraagt de 'overtreder' zich?
- Hoeveel 'overtredingen' waren er?
- Is er verschil tussen het gedrag van oudere en jongere leerlingen? En tussen leerlingen en volwassenen?

En/of:

1. Zoek met Google Afbeeldingen naar 'Mark Boyle Sand, Wind and Tide series' (1969) Bekijk en bespreek de 3D-straatafgietsels.
2. Zoek met Google Afbeeldingen naar 'frottage-techniek' of 'brass rubbing' en bekijk een aantal afbeeldingen.
3. Oefen het rubben met de leerlingen. De leerlingen leggen papier op of tegen het oppervlak van bijvoorbeeld een stoeptegel en wrijven er met de lange zijde van oliekrijt overheen. Let erop dat ze het voorzichtig en met de lange zijde van het krijtje doen, anders loopt het reliëf dicht en kun je de textuur niet meer goed zien. Wijs de leerlingen bij het kiezen op de eigenschappen van verschillende oppervlakken. Laat de leerlingen experimenteren met licht en donker door hard en zacht met het krijt te drukken. Laat ze minimaal zes verschillende texturen rubben.

Reflectievragen

- Hoe is het om de reactie van mensen te observeren?
- Ben je een verklikker als je het doorgaat dat iemand een overtreding heeft begaan?
- Wat doe jij als iets verboden is?
- Heb je weleens een verbod overtreden?
- Begrijp je het als iemand ervoor kiest om een overtreding te maken?
- Waarom doe je weleens iets dat niet mag?
- Wat is je het meest bijgebleven bij de observatie?

Uitvoeren

Maak een keuze uit onderstaande opdrachten of laat uw leerlingen kiezen:

- Bekijk en bespreek het werk [Jardin d'email \(1974\) van Jean Dubuffet \(Kröller-Müller Museum\)](#). Dit kunstwerk mag je aanraken, je mag er doorheen lopen en je mag er zelfs in spelen!
- De leerlingen gaan in groepjes een stadsgevoelsconstructie maken. Gebruik de materialen uit het Haags bakkie. Denk na over bevestigingsmaterialen zoals ijzerdraad, tape, elastiek en touw. Verzamel eventueel extra materiaal uit de natuur, zoals zand, mos, bast, takken, bladeren en stenen.
- De leerlingen maken zelf de keuze wat ze van de stad willen laten ervaren: het zachte, harde, koude, ruwe, etc. Laat de leerlingen direct ruimtelijk werken en op elkaar reageren. Bespreek wat het beeld ons van de stad wil laten zien en voelen. Verzin met elkaar titels voor de werkstukken.

En/of:

1. Bekijk en bespreek het [filmpje over de Haagse beeldend kunstenaar en ontwerper Nynke Koster \(YouTube\)](#) en het werk dat ze maakt. Zie ook dit [filmpje over Nynke Koster \(YouTube\)](#).



Nynke Koster maakt afdrucken of rubbings van dierbare plekken in gebouwen. Ze vindt het namelijk erg jammer om die plek te verlaten. Van de afdrucken maakt zij weer zachte meubels om op te zitten.

2. Geef de leerlingen de opdracht om een rubbing te maken van een dierbare plek met verschillende kleuren krijt. Laat de leerlingen nadenken over welke kleur het beste past bij het gevoel dat de plek voor ze heeft.
3. Maak een collage met de gekozen rubbings met als titel: *Ons dierbare stadslandschap*.

Reflectievragen

- Welke kanten van de stad zijn er door de groepjes benadrukt?
- Waar moet je rekening mee houden als je werk aangeraakt mag worden?
- Welk beeld zou je helemaal niet willen aanraken en waarom?
- Op welke plek in de stad zou jij je beeld willen plaatsen?
- Kun je een rubbing maken van de lucht?
- Welke dierbare plekken heb je gerubd en waarom?
- Wat is het verschil in uitstraling tussen de rubbing en het origineel? Hoe komt dat?
- Wat is makkelijk te rubben en wat viel een beetje tegen? Hoe komt dat?

Presenteren

In dit project staat het ontwikkelproces centraal en staat het eindproduct op de tweede plaats. In het creatief stroomdiagram wordt daarom ook gesproken over uitkomsten. De manier van presenteren staat niet vast, hieronder volgen een aantal suggesties. Het is zelfs heel goed mogelijk dat er een presentatievorm ontstaat die niet is omschreven. Luister en kijk naar de kwaliteiten en voorkeuren van u en uw leerlingen en vergeet uw eigen kwaliteiten niet in te zetten in het proces.

Maak een keuze uit één van de uitkomsten. Gebruik daarbij de resultaten uit de gemaakte opdrachten, het bezoek aan de culturele instelling (voorstelling of expositie) en de kunstenaar in de klas.

Voor deze opdracht zou dat kunnen zijn: Stel met de gemaakte werken een expositie samen. Denk ook aan de kunstwerken van de kunstenaar in de klas. Plaats daarbij borden met teksten zoals "Niet aanraken", "Verboden over deze lijn te stappen" of "Aanraken mag". Omkleed de expositie op een theatrale manier door bijvoorbeeld de leerlingen suppoost, directeur, curator, bewaker of onderzoeker te laten spelen. Ze bewaken de kunstwerken, vertellen erover of doen onderzoek naar de gevoelservaringen van de bezoekers.

Reflectievragen

-

Evalueren

Bespreek met uw leerlingen het doorlopen proces aan de hand van onderstaande vragen:

- Voelt de stad overal hetzelfde?
- Op welke plek in de stad voel jij je het prettigste? Waarom?
- Als jij de stadsbouwmeester zou zijn, wat zou je dan als eerste veranderen?
- Waar voel je de meeste sensatie of spanning in de stad?
- Kun je het gevoel van de stad vangen



5. Opdracht: Kleurgevoel

De leerlingen onderzoeken welk effect kleur kan hebben op de beleving van een gebouw. Vervolgens gaan ze de stad juist van de andere kant bekijken, wat als je alleen maar één kleur tot je beschikking hebt, zoals zand? Daarna gaan de leerlingen een stadsverhaal tekenen in zand.

Kennisdoelen

De leerling:

- weet dat kleur een effect heeft op de uitstraling een gebouw;
- kent enkele architecten die veel met kleur werken in hun gebouwen.

Vaardigheidsdoelen

De leerling:

- onderzoekt de invloed, het effect en de toepassingen van kleur;
- maakt op basis van een bedacht verhaaltje en een schetsontwerp een zandtekening waarin het verhaal duidelijk zichtbaar is.

Benodigdheden

- foto's van een gebouw of de eigen school
- potloden, stiften, pastel of acrylverf
- overtrekpapier
- zandtafel
- bak

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoek, uitvoeren, presenteren en evalueren.

Onderzoek

Voer onderstaande opdrachten in volgorde uit:

1. Bekijk en bespreek:
 - [Beukelsblauw van beeldend kunstenaar Florentijn Hofman \(bowiestie\)](#)
 - [Didden Village van architect MVRDV \(rotterdamarchitectuurprijs.nl\)](#)

Architecten willen hun gebouwen een bepaalde uitstraling geven. Welke rol speelt kleur bij het bepalen van de uitstraling?

Bespreek met de leerlingen de invloed van kleur op het gevoel dat een gebouw je geeft. Is een grijs gebouw saai of verdrietig? Is een oranje gebouw vrolijk?

2. Bekijk en bespreek wat één of meerdere kleuren doen met een gebouw.
 - Zoek met Google Afbeeldingen naar 'colored buildings'.
 - Bekijk het [lichtkunstfilmpje met het stadhuis van Den Haag van Pablo Valbuena \(Vimeo\)](#). Bekijk vooraf het Haagse stadhuis bij daglicht in de [Bijlage Haagse gebouwen](#).
 - Bekijk een tweede lichtkunstfilmpje: [Hommage to De Stijl door kunstenaarscollectief Licht Tapete \(Vimeo\)](#). (Bekijk vanaf 1:00. Het filmpje duurt bijna 10 minuten. Scroll er eventueel voor een impressie doorheen.)
3. Laat de leerlingen een Haags gebouw kiezen ([zie Bijlage](#)) en de contour overtrekken op overtrekpapier. Laat de leerlingen vervolgens een kleurontwerp maken op dit overtrekpapier om zo het kleureffect te onderzoeken en te ervaren. Bespreek met de leerlingen de



kleurontwerpen. Hang de overeenkomstige gebouwen bij elkaar om het effect te bespreken. Welk gevoel komt er bij de leerlingen op?

Reflectievragen

- Welk gebouw zou jij van kleur willen laten verschieten? Waarom?
- Wat doet kleur met een gebouw?
- Welke invloed heeft kleur op jouw gevoel?
- Welke kleuren zou jij terug willen zien in jouw stad?
- Is kleur voor elk gebouw gepast?
- Welke gekleurde gebouwen ken je in Den Haag?
- Waarom heb jij voor deze kleur gekozen?

Uitvoeren

Voer onderstaande opdrachten in volgorde uit:

1. Bekijk en bespreek de [videoclip door Gert van der Vijver \(YouTube\)](#). Of kijk op de [website van Gert van der Vijver \(zandkunstenaar.nl\)](#).
2. De leerlingen gaan in tweetallen hun eigen verhaal verbeelden. Vraag ze om een kort verhaaltje te bedenken over een zelfverzonnen gebeurtenis of eigen beleving in de stad. Het verhaal moet heel simpel zijn. Laat ze het verhaaltje schetsmatig uittekenen als een stripverhaaltje van ongeveer vier tot zes plaatjes
3. De leerlingen tekenen het verhaaltje in het zand, terwijl ze het verhaal erbij vertellen. Let op: het beeld spreekt voor zich; het verhaal geeft de details zoals sfeer, gevoel en geluid.

Voorbeeld: 'Het verhaal van de storm'

1. *Maak met een harkje de zee in het zand. Vertel over de kleur van de zee en doe de schuimkoppen en het geruis van de branding na.*
2. *Er vaart een bootje op de zee.*
3. *Het gaat stormen, de golven worden heel hoog, het bootje kantelt bijna.*
4. *Dan wordt de zee weer kalm en de zon gaat schijnen.*
5. *Het bootje vaart weg.*

Reflectievragen

- Hoe is jullie verhaal tot stand gekomen?
- Hoe voelt het om te tekenen met zand?
- Hoe ging het vertellen met de geluiden erbij?
- Hoe gingen de overgangen tussen de verschillende plaatjes die je maakte in het zand?

Presenteren

In dit project staat het ontwikkelproces centraal en staat het eindproduct op de tweede plaats. In het creatief stroomdiagram wordt daarom ook gesproken over uitkomsten. De manier van presenteren staat niet vast, hieronder volgen een aantal suggesties. Het is zelfs heel goed mogelijk dat er een presentatievorm ontstaat die niet is omschreven. Luister en kijk naar de kwaliteiten en voorkeuren van u en uw leerlingen en vergeet uw eigen kwaliteiten niet in te zetten in het proces.

Maak een keuze uit één van de uitkomsten. Gebruik daarbij de resultaten uit de gemaakte opdrachten, het bezoek aan de culturele instelling (voorstelling of expositie) en de kunstenaar in de klas.



Voor deze opdracht bijvoorbeeld: Maak een voorstelling waarbij het publiek een denkbeeldige theatrale rit door de stad maakt. Onderweg komen ze van alles tegen en de inhoud hiervan wordt bepaald door de uitkomsten en ervaringen die de leerlingen hebben opgedaan bij de opdrachten.

Reflectievragen

-

Evalueren

Bespreek met uw leerlingen het doorlopen proces aan de hand van onderstaande vragen:

- Voelt de stad overal hetzelfde?
- Op welke plek in de stad voel jij je het prettigste? Waarom?
- Als jij de stadsbouwmeester zou zijn, wat zou je dan als eerste veranderen?
- Waar voel je de meeste sensatie of spanning in de stad?
- Kun je het gevoel van de stad vangen



6. Opdracht: Geluidsgolventramdans

Voelen met verschillende lichaamsdelen staat in dit onderzoek centraal. De leerlingen ervaren dat geluid trilling is. Daarna schrijven de leerlingen een rap over de staat die ze ook uitvoeren..

Kennisdoelen

De leerling:

- kent de basisstappen bij het schrijven van een rap m.b.v. een handleiding;
- weet iets over de werking van geluid.

Vaardigheidsdoelen

De leerling:

- maakt met zijn klasgenootjes een stadsdans en gebruikt hierbij de resultaten van de onderzoeksfases;
- maakt met klasgenootjes een geluidsspektakel waarbij hij gebruikt maakt van ervaringen en uitkomsten uit het project en presenteert dit met passende sfeer aan publiek.

Benodigheden

- blinddoeken
- stoelen
- (eventueel) handleiding rapschrijven
- papier
- verschillende materialen uit het Haags bakkie

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoek, uitvoeren, presenteren en evalueren.

Onderzoek

Voer onderstaande opdrachten in volgorde uit:

1. Bespreek met de leerlingen of en hoe je geluid kunt voelen. Kunnen ze een voorbeeld geven van een ervaring waarbij ze zelf geluid hebben gevoeld?
2. Sla op een triangel of een bekken en laat de leerlingen voorzichtig hun vingertop ertegen houden. Laat twee leerlingen een opgeblazen ballon tussen hun hoofden houden met hun lippen er tegenaan en laat ze tegen elkaar praten. Of laat de leerlingen een lied tikken op de arm van een ander.
3. Bekijk en bespreek [dit filmpje van kunstenaar Sander Veenhof \(YouTube\)](#). Hierin krijgen mensen in een tram een virtualrealitybril op en ervaren ze een achtbaansimulatie.
4. De leerlingen gaan een geluids- en gevoelssimulatie spelen. Deel de klas in tweeën. De ene helft van de groep gaat geblinddoekt zogenaamd in de tram door Den Haag rijden. De andere groep leerlingen maakt daar geluid en bewegingen bij. Onderzoek vooraf hoe geluiden die bedacht en gemaakt worden ook gevoeld kunnen worden. Denk aan stampen op de vloer zodat er naast het geluid ook trillingen te voelen zijn. Blazen en sissen is de wind als de deuren open gaan. Beweeg de stoelen en laat ze trillen. Oefen deze bewegingen en geluiden goed en maak duidelijke afspraken voordat de simulatie nagespeeld wordt. Gebruik eventueel spullen uit het Haags bakkie voor stadse geluidseffecten.



En/of:

1. Bespreek met de leerlingen hoe mensen voelen en tasten. Is je ervaring van gevoel in je vingers, ellenbogen, wangen of voeten anders?
2. Geef de leerlingen de opdracht om in twee- of viertallen een scène te maken, waarbij ze onderzoekers en proefpersonen spelen.
De onderzoekers onderzoeken bij de proefpersonen met welk lichaamsdelen ze het best of het prettigst voelen. Is er verschil in gevoel tussen je oorlelletje, je rechterbil of je kleine teen? De onderzoekers demonstreren de resultaten en geven uitleg. Bijvoorbeeld: "Meneer X ervaart de textuur van de baksteen echt beter met zijn voet of elleboog dan met zijn vingertoppen." De onderzoekers benoemen ook de verschillen. Geef de leerlingen tijd om te experimenteren en hun scènes te oefenen. Gebruik daarbij materialen uit het Haags bakkie met verschillende texturen. Vul eventueel aan met materialen uit de klas.
3. Laat de scènes aan elkaar zien en bespreek ze na.

Reflectievragen

- Klinkt geluid anders als je het ook voelt?
- Hoe ervaar je geluid als je een blinddoek op hebt?
- Hoe ging het maken van voelbare trangeluiden?
- Met welk lichaamsdeel kun je niet voelen?
- Wat zijn de verschillen die je hebt gemerkt?
- Wat zijn de overeenkomsten die je hebt gemerkt?
- Hoe verliep het gesprek tussen de proefpersonen en de onderzoekers?

Uitvoeren

De leerlingen schrijven en rappen over de staat. Voer onderstaande opdrachten in volgorde uit:

1. Bekijk en bespreek het [filmpje over Project Molenwijk met rapper Umit Colgecen \(YouTube\)](#). Bekijk ook de nieuwsuitzending van Den Haag FM over de making-of: ['Kids maken rap en clip over Molenwijk' \(YouTube\)](#).
2. Geef de leerlingen de opdracht om hun eigen stadsrap te schrijven met de woorden en geluiden afkomstig uit de onderzoeksopdrachten. Uit de rap moet duidelijk worden hoe de leerlingen de stad ervaren.
De leerlingen starten in tweetallen met het maken van een woordveld of mindmap. Met behulp van deze woorden schrijven ze een rap.
Tip: bekijk [deze handleiding voor het schrijven van een rap \(ketnet.be\)](#). Daar zijn ook beats te vinden waar de leerlingen een keuze uit kunnen maken.
3. De leerlingen laten de raps aan elkaar horen.

En/of:

1. Zoek met Google Afbeeldingen naar 'Den Haag muziekstad'. Bekijk en bespreek de afbeeldingen.
2. Geef de leerlingen de opdracht om in groepjes van vijf à zes een dans op zelfgekozen muziek van een Haagse dj te maken. Laat ze op internet lezen over en luisteren naar:



- o [de dj's Thom Jongkind en Idir Makhlaf van Blasterjaxx \(djguide.nl\)](#)
- o [tranceproject Dash Berlin \(YouTube\)](#)
Dash Berlin is een Haagse groep, gevormd in 2007 door Eelke Kalberg en Sebastian Molijn. De frontman is dj Jeffrey Sutorius.

3. Zet stoelen zo neer alsof het de zitplaatsen in een tram zijn. Deze opstelling vormt de basis voor de zelfgemaakte choreografie. Gebruik de opbrengsten uit de onderzoeksopdracht Hoe voelt geluid?
4. Laat de dansen aan elkaar zien en bespreek na.

Reflectievragen

- Hoe kun je met rappen je gevoel (over de stad) overbrengen?
- Welke rap van je medeleerlingen heeft indruk op je gemaakt en waarom?
- Hoe gevarieerd waren de woorden die in de raps gebruikt zijn?
- Welke elementen van de muziek van dj's was bruikbaar bij het bedenken van de dans?
- Welke rol hebben de stoelen in de choreografie gekregen?
- Hoe stads is jullie dans geworden?
- Wat was het effect van de trillingen?

Presenteren

In dit project staat het ontwikkelproces centraal en staat het eindproduct op de tweede plaats. In het creatief stroomdiagram wordt daarom ook gesproken over uitkomsten. De manier van presenteren staat niet vast, hieronder volgen een aantal suggesties. Het is zelfs heel goed mogelijk dat er een presentatievorm ontstaat die niet is omschreven. Luister en kijk naar de kwaliteiten en voorkeuren van u en uw leerlingen en vergeet uw eigen kwaliteiten niet in te zetten in het proces.

Maak een keuze uit één van de uitkomsten. Gebruik daarbij de resultaten uit de gemaakte opdrachten, het bezoek aan de culturele instelling (voorstelling of expositie) en de kunstenaar in de klas.

Maak een geluidspektakel met geluidstrillingen, dans en rap. Gebruik kleuren en licht. Laat de leerlingen nadenken over de locatie en vorm van presentatie. Laat ze ook nadenken over publieksparticipatie. Hoe breng je sfeer op de locatie? Verleid het publiek tot meezingen, juichen, bewegen, klappen en stampen.

Reflectievragen

-

Evalueren

Bespreek met uw leerlingen het doorlopen proces aan de hand van onderstaande vragen:

- Voelt de stad overal hetzelfde?
- Op welke plek in de stad voel jij je het prettigste? Waarom?
- Als jij de stadsbouwmeester zou zijn, wat zou je dan als eerste veranderen?
- Waar voel je de meeste sensatie of spanning in de stad?
- Kun je het gevoel van de stad vangen

